

ABSTRAKT: Projekt „Usunięcie barier komunikacyjnych na wystawie *Kolekcjonerstwo Potockich*” w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie miał na celu opracowanie standardu dostępnej komunikacji, aby stworzyć rozwiązania, dzięki którym wszyscy zainteresowani będą mogli samodzielnie zdobywać informacje o wystawach i prezentowanych na nich obiektach.

W ramach projektu skupiliśmy się na analizie i opracowaniu rozwiązań z zakresu komunikacji werbalnej i niewerbalnej, w tym m.in. na tworzeniu tekstów w prostym języku, łatwych do czytania i rozumienia czy też informacji opracowanych z wykorzystaniem piktogramów jako elementu AAC (Wspomagające i Alternatywne Sposoby Komunikowania się). Opracowaliśmy również tłumaczenia na polski język migowy, audiodeskrypcje, materiały video oraz ścieżkę dotykową dla osób niewidomych i słabowidzących. Projekt miał na celu poprawę dostępności informacji dla wszystkich odwiedzających Muzeum, bez względu na ich umiejętności kognitywne czy stopień znajomości języka polskiego.

SŁOWA KLUCZOWE: komunikacja, prosty język, tekst łatwy, AAC, PJM, audiodeskrypcja, muzeum dostępne

KOMUNIKAT

DOSTĘPNE OBLCZA KOMUNIKACJI

Marta Walewska

*Muzeum Pałacu Króla Jana III
w Wilanowie*

Studia Wilanowskie
t. XXXI, 2024, s. 533–568
Rocznik, E-ISSN: 2720-0116

ABSTRACT: The project entitled ‘Usunięcie barier komunikacyjnych na wystawie *Kolekcjonerstwo Potockich*’ (‘Removing communication barriers at the *Art Collecting in the Potocki Family* exhibition’) conducted at the Museum of King Jan III’s Palace at Wilanów focused on developing a standard for accessible communication in order to foster solution that would allow everyone to obtain information about exhibitions and the artefacts on display without help or support. The project involved the analysis and development of verbal and non-verbal communication solutions, including plain language, easy-to-read, easy-to-understand texts, as well as informational pictograms, which were used as an element of the Augmentative and Alternative Communication (AAC). The team also prepared translations into Polish Sign Language, audio descriptions, videos and a tactile pathway for the blind and partially sighted. The key objective of the project was to improve the accessibility for all visitors to the Museum, regardless of their cognitive skills or level of proficiency in Polish.

KEYWORDS: communication, plain language, simplified text, AAC, Polish Sign Language, audio description, accessible museum

Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie w ramach działań popularyzatorskich i edukacyjnych m.in. publikuje teksty przybliżające wilanowską kolekcję oraz prowadzi zajęcia i warsztaty. Odbiorcami tej oferty są osoby z różnymi możliwościami kognitywnymi, a także różną znajomością języka polskiego. Aby każdy zainteresowany mógł skorzystać z propozycji i przy tym zrozumieć przedstawione informacje, zarówno pisane, jak i mówione, w latach 2022–23 zrealizowaliśmy projekt „Usunięcie barier komunikacyjnych na wystawie *Kolekcjonerstwo Potockich* celem poprawy dostępności w obszarze rozumienia i czucia”. Projekt wsparł naszą instytucję w dążeniach do opracowania standardu dostępnej komunikacji. Efektem projektu są narzędzia przybliżające wybrane eksponaty, wydawnictwa historyczne czy też zagadnienia związane z technikami artystycznymi. Za najważniejszy należy uznać fakt, że prezentują je w taki sposób, aby wszyscy zainteresowani, niezależnie od potrzeb i możliwości, zrozumieli omawiane treści.

Otwarta w 2022 roku wystawa „Kolekcjonerstwo Potockich” podąża śladem fascynacji kolekcjonerskich Stanisława Kostki Potockiego, który podczas podróży po Europie kupował różnorodne dzieła sztuki. Część z nich jest pokazana na wystawie. Dodatkowo, zakupione przez niego zbiory zostały uzupełnione przez dzieła zebrane przez potomków Stanisława Kostki i kolejnych właścicieli rezydencji wilanowskiej. Dzięki temu wystawa obejmuje przegląd dzieł reprezentujących różne gatunki i techniki artystyczne, np.: malarstwo, ceramikę, rękodzieła, grafiki, akwarele, eksponaty szklane czy metalowe. Ich olbrzymia różnorodność sprawia, że każdy odwiedzający powinien znaleźć coś interesującego dla siebie. Temat okazał się na tyle uniwersalny, iż uznaliśmy, że wdrażanie kompleksowych rozwiązań komunikacyjnych i dostępnościowych należy rozpocząć właśnie od tej wystawy.

Komunikacja

Komunikacja jest podstawowym elementem życia. Jej brak rodzi nieporozumienia, konflikty, ogranicza samodzielność, powoduje frustrację. Jako instytucja wysyłamy do naszych gości różnorodne komunikaty (np. zaproszenia na aktualne wydarzenia, artykuły o eksponatach). Chcemy, aby informacje te były rozumiane i zachęcały do odwiedzania Muzeum i zgłębiania wiedzy.

Z tego powodu komunikacja stała się głównym tematem podjętych prac. Przyświecał im jeden cel – usunięcie barier komunikacyjnych, aby dać możliwość jak największej liczbie osób, w jak najbardziej samodzielny sposób poznawać wystawę i zgłębiać związane z nią informacje.

„**Komunikacja to rodzaj ludzkiego zachowania**, które polega na zaistnieniu w określonej sytuacji, w ramach innego zachowania, kontaktu

il. 1

Zbawca Świata (Salvator Mundi), po 1513

między dwoma jego uczestnikami (komunikantami – nadawcą i odbiorcą). Kontakt ów polega na przekazywaniu informacji, poglądów, uczuć itd., aby współpartnera komunikacyjnego poinformować, wpłynąć na jego myślenie i zachowanie”¹.

Do komunikacji mogą służyć: mowa, gesty, obrazy, teksty. Komunikacja odbywa się na różnych poziomach, przy użyciu różnych środków i wywołuje określone skutki. W naszym przypadku chodzi głównie o komunikaty przygotowywane dla gości odwiedzających Muzeum. Jest to więc przekaz w zasadzie jednostronny, chociaż za pozytywną odpowiedź można uznać na przykład liczny udział w kolejnych wydawnictwach czy odbywających się wystawach.

O pracach podjętych na rzecz tworzenia nowych taktyk komunikacyjnych opowiemy na przykładzie materiałów przybliżających wyjątkowy obraz – *Salvator Mundi* (Zbawca Świata)².

1 S. Gajda, *Jak się porozumiewamy?*, w: *Logopedia. Pytania i odpowiedzi*, red. T. Gałkowski, G. Jastrzębowska, Opole 1999, s. 19.

2 *Zbawca Świata (Salvator Mundi)*, Cesare da Sesto (?), Bernardino Luini, właśc. Bernardino de Scapis (?), Giovanni Antonio Boltraffio (?), inny malarz związany z pracownią Leonarda da Vinci w Mediolanie (?); obraz powstał po 1513 r.; technika – olej,

Rozwiązania obejmują zarówno komunikaty werbalne, jak również komunikację niewerbalną. Punkt wyjścia stanowi artykuł³ prezentujący najważniejsze wiadomości o tym dziele, a także tekst informujący o wystawie „Kolekcjonerstwo Potockich”⁴.

Komunikacja werbalna

Mglistość tekstu

Prace rozpoczęliśmy od analizy materiałów poświęconych wystawie „Kolekcjonerstwo Potockich”, opublikowanych na stronie internetowej Muzeum.

Codziennie jesteśmy bombardowani olbrzymią ilością rozmaitych informacji. Brakuje czasu, by się ze wszystkimi zapoznać, a także energii, aby rozszyfrowywać skomplikowane teksty. Jeśli więc rzeczywiście chcemy dotrzeć z informacją do odbiorcy, powinniśmy pisać w bardziej przystępny sposób, czyli jasno, prosto i oszczędnie.

Teksty mają różny poziom trudności. Jedne są łatwe w odbiorze, inne – trudniejsze. Fakt, czy dany tekst będzie zrozumiany bez problemu, czy też nie, zależy od kilku czynników. Należą do nich:

- czytelność tekstu – związana z jego cechami fizycznymi (np. krojem fontu, kontrastem, interlinią, podziałem na akapity itp.), czyli kompozycją tekstu;
- zrozumiałość tekstu – związana ze zdolnościami kognitywnymi czytelnika, czyli z posiadaną już przez niego wiedzą na dany temat;
- przystępność tekstu – ten czynnik określają dwa elementy: długość słów i długość zdań. Im dłuższe słowa i zdania, tym trudniej dany tekst się czyta, i odwrotnie⁵.

Przyjrzyjmy się przez chwilę bliżej przystępności tekstu, zwanej również „mglistością tekstu”. Amerykański wydawca i biznesmen Robert Gunning z myślą o dziennikarzach amerykańskich opracował w 1952 roku algorytm automatycznego sprawdzania przejrzystości tekstu. Jest to tak zwany współczynnik mglistości (Index FOG), który do dzisiaj stanowi najpopularniejsze narzędzie do badania poziomu przystępności tekstów angielskojęzycznych. „Index FOG sprawdza podobieństwo badanego tekstu do tekstów czytanych przez ludzi na

wymiary: 65,5 x 51,0 cm; Wil. 1016; obraz w zbiorach Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie.

3 D. Folga-Januszewska, *Tajemniczy wizerunek „Chrystusa Zbawiciela” (Salvator Mundi) z kolekcji Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie*, https://www.wilanow-palac.pl/wystawa_leonardiana_w_kolekcjach_polskich_w_2020_roku.html (dostęp: 29 IX 2018).

4 *Kolekcjonerstwo Potockich*, https://www.wilanow-palac.pl/kolekcjonerstwo_potockich.html, https://www.wilanow-palac.pl/kolekcjonerstwo_potockich.html (dostęp: 9 XI 2021).

5 T. Piekot, *Magia i nieporozumienie, czyli FOG, Mgła i DART*, <https://logios.dev/blog/magia-i-nieporozumienie/> (dostęp: 22 XI 2020).

różnych poziomach edukacji. I to wyłącznie pod względem dwóch cech: długości słów i zdań”⁶. Index FOG mierzy się odnosząc liczbę słów do liczby zdań oraz liczbę zdań długich do liczby słów w całym tekście. Otrzymany wynik wskazuje, ile lat edukacji jest potrzebnych, aby zrozumieć badany tekst.

Dzięki dostępnej wersji opracowanej do badania tekstów w języku polskim, możemy już sprawdzać przystępność tekstów również w rodzimym języku. Do badania przystępności tekstów w języku polskim służą dwa narzędzia:

- aplikacja Jasnopis (<https://www.jasnopis.pl/>),
- aplikacja Logios (<https://logios.dev/>).

Przeanalizujmy krótki fragment jednego z tekstów o charakterze informacyjnym przybliżającego obraz *Salvator Mundi* (*Zbawca Świata*). Artykuł powstał w związku z wystawą „Leonardiana w kolekcjach polskich” prezentowaną w okresie od 4 grudnia 2019 do 15 października 2020 roku w Muzeum Pałacu w Wilanowie. Do analizy tekstu wykorzystajmy ww. aplikacje.

„W historycznej kolekcji wilanowskiej tworzonej przez kolejnych właścicieli pałacu znalazł się tajemniczy wizerunek Chrystusa Zbawiciela (*Salvator Mundi*), którego wartość Stanisław Kostka Potocki w 1798 roku oceniał na 300 guldenów, a także inne ciekawe obrazy zaliczane do grupy tzw. leonardianów, w tym dzieła m.in. Bernardina Luiniego. Gdy w mediach na całym świecie śledzone są losy innej wersji *Salvatora Mundi* (zakupionej do Abu Dhabi), Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie we współpracy z Towarzystwem Leonarda da Vinci i w konsultacji z Galerią Narodową w Londynie oraz wieloma innymi muzeami w Polsce i na świecie przygotowało wystawę pokazującą »mit Leonarda« egzemplifikowany w polskich kolekcjach kilkudziesięcioma dziełami (obrazami, rysunkami, rycinami). Wiele z nich wymaga dopiero gruntownego rozpoznania, jest to więc wystawa »badawcza« mająca na celu pokazać nie tylko niezwykle dzieła, ale także historię i konteksty ich nabycia.

Osobnym elementem wystawy jest pokaz zaawansowanych technologicznie metod i wyników badań obrazów oraz sposobów oceny ich wieku”⁷.

Aplikacja JASNOPIS

W aplikacji „Jasnopis” przyjęto siedem poziomów trudności tekstu. Każdemu poziomowi przypisane zostało orientacyjne minimalne wykształcenia czytelnika, potrzebne do zrozumienia danego tekstu: poziom 1 – teksty dziecinnie łatwe (klasy 1–3 szkoły podstawowej), 2 – tekst bardzo łatwy, zrozumiały dla przeciętnego Polaka (klasy 3–6

⁶ Tamże.

⁷ D. Folga-Januszewska, *op. cit.*

szkoły podstawowej), 3 – tekst łatwy, zrozumiały dla przeciętnego Polaka (klasy 7–8 szkoły podstawowej), 4 – tekst nieco trudniejszy, zrozumiały dla osób z wykształceniem średnim lub mających duże doświadczenie życiowe (liceum), 5 – tekst trudniejszy, zrozumiały dla osób wykształconych (studia licencjackie/inżynierskie).

Nasz tekst został oceniony na poziomie 6 – tekst trudny w odbiorze dla przeciętnego Polaka (studia magisterskie). Wyżej jest tylko 7 – tekst bardzo skomplikowany, fachowy, którego zrozumienie wymaga wiedzy specjalistycznej (doktorat lub specjalizacja).

Aplikacja LOGIOS

Rozpoczęliśmy prace nad upraszczaniem i przekładaniem przedstawionych w artykule informacji na inne, łatwiejsze możliwości ich wyrażenia.

Aplikacja Logios oceniła ten fragment na poziomie 20 Indexu FOG, co sugeruje, że trzeba mieć wykształcenie wyższe, aby zrozumieć analizowany tekst. Obie aplikacje oceniły go podobnie: wedle nich przypomina on teksty czytane przez osoby z wyższym wykształceniem.

Wyników aplikacji oczywiście nie należy przyjmować bezrefleksyjnie i jednoznacznie. Przykładowo, dłuższe słowa, które dodatkowo nie należą do słów używanych na co dzień, automatycznie podwyższają mglistość tekstu. Nawet jeśli w tekście byłoby wyjaśnione znaczenie tego słowa, aplikacja tego faktu już nie wykryje i oceni tekst jako trudniejszy, niż może być on w rzeczywistości. Jednak szczególnie przy tworzeniu tekstów o niższym poziomie mglistości, warto przeanalizować wyniki badania aplikacją. Często rzeczywiście można uniknąć wymienionych trudności, tym bardziej, że aplikacje wskazują słowa trudniejsze od pozostałych w tekście. Czasami wystarczy je uprościć i tekst nie tylko będzie łagodniej oceniony, ale – co ważniejsze – w rzeczywistości będzie bardziej przystępny.

Zacytowany fragment w tym przypadku jest informacją ogólną o jednym z ważniejszych obiektów, warto się zatem nad nim pochylić i uprościć, aby nie tylko osoby z wyższym wykształceniem miały szansę dowiedzieć się czegoś o obrazie *Chrystus Zbawiciel (Salvator Mundi)*.

Różne poziomy tekstów

Prosty język

„Prosty język to język, który szanuje czytelnika i jego wolny czas”.

To zdanie dr. hab. Tomasza Piekota, językoznawcy z Uniwersytetu Wrocławskiego, zgrabnie oddaje cel takich komunikatów. Chodzi o to, aby odbiorca po pierwszym przeczytaniu łatwo zrozumiał tekst i potrafił znaleźć najważniejsze informacje. Turysta, który dziennie zwiedza czasami nawet kilka muzeów, zazwyczaj nie ma czasu ani potrzeby na wgłębianie się w skomplikowane i długie teksty. Dłate-

go oprócz materiałów szczegółowo omawiających dane zagadnienie, w tym tekstów specjalistycznych, warto przygotowywać pakiet podstawowych informacji o wystawie, opracowanych z wykorzystaniem zasad języka prostego. Dzięki takiemu językowi czytelnik szybciej przeczyta tekst, więcej z niego zrozumie, na dłużej zapamięta przeczytane informacje i będzie wiedział, jak tę wiedzę wykorzystać w praktyce.

Jednocześnie trzeba podkreślić, że elementy tekstów prostych mają zastosowanie również w tekstach naukowych, specjalistycznych, ponieważ w zrozumieniu tekstu pomaga nie tylko łatwiejsze słownictwo (potoczne zamiast fachowego), ale również struktura tekstu czy też jego układ wizualny. Te elementy nie zawsze są uwzględniane w tekstach fachowych.

Najważniejsze zasady, które ułatwiają czytelnikowi szybkie dotarcie do informacji i zrozumienie tekstu, to:

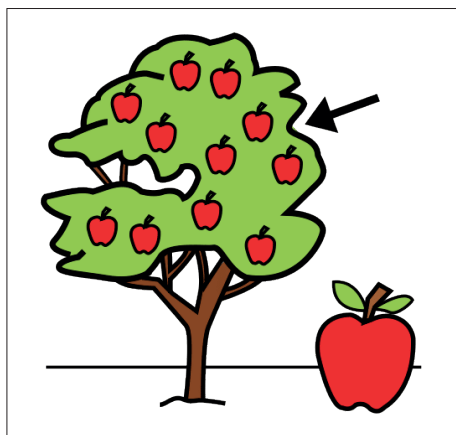
- kompozycja tekstu – powinna być uporządkowana i mieć logiczną strukturę, wedle której najważniejsze informacje zapisujemy na początku tekstu;
- hierarchia wizualna – zamiast częstej tzw. ściany tekstu, czyli jednolitej kolumny tekstu, stosowane są podziały (m.in. dzięki nagłówkom, elementom mniejszym i większym, pogrubieniom itp.);
- słownictwo powinno być odpowiednio dobrane (krótkie wyrazy, słownictwo używane w codziennej komunikacji);
- stosowanie krótkich i prostych zdań, które zdecydowanie łatwiej jest zrozumieć;
- tekst nastawiony na odbiorcę.

W ramach naszego projektu przeanalizowaliśmy szczegółowo 20 tekstów (informacyjnych i naukowych), a następnie opracowaliśmy je w prostym języku. Grupa pracowników przeszła szkolenie z zasad tworzenia tekstów w takim języku. Przygotowaliśmy również poradnik dla redaktorów naszego Muzeum, w którym wyjaśnione zostały podstawowe zasady prostego języka, a wybrane teksty są opisane szczegółowo. W przypadku każdego z omawianych tekstów zaprezentowany jest:

- tekst oryginalny,
- komentarz omawiający trudności,
- propozycja uproszczenia tekstu.

Analizy pokazały, że w przebadanych 20 tekstach najczęstszymi elementami utrudniającymi zrozumienie były:

- długie zdania,
- wyrazy fachowe,
- rzeczowniki abstrakcyjne,
- imiesłowy.

il. 2

Piktogram jabłoni

Wiemy zatem, na które elementy powinniśmy szczególnie zwracać uwagę tworząc teksty informacyjne.

Teksty łatwe do czytania i rozumienia

Po tekstach naukowych i specjalistycznych oraz tekstach w prostym języku, przyszła kolej na teksty łatwe do czytania i rozumienia.

Teksty łatwe do czytania i rozumienia skierowane są do czytelników, którzy rozumieją język polski na poziomie A1/A2, czyli dość słabo, jak również:

- potrzebują więcej czasu na przeczytanie tekstu,
- szybko się rozpraszają i tracą koncentrację,
- mają trudności ze znalezieniem najważniejszych informacji w tekście.

Koncepcja tworzenia tekstów łatwych do czytania i rozumienia zrodziła się w Szwecji, gdzie w 1968 roku wydane zostały pierwsze książki w tekście łatwym, a w 1984 roku – pierwsza gazeta. Celem było udostępnienie literatury osobom z problemami w uczeniu się. Następnie pomysł zawędrował do USA, gdzie w 1974 roku powstała organizacja People First zrzeszająca osoby z problemami w uczeniu się. Jej celem było ułatwienie dostępu do oficjalnych tekstów, wzmocnienie praw politycznych tej grupy osób oraz jak największe ich usamodzielnienie⁸. Z czasem idea tworzenia tekstów łatwych pojawiła się w innych krajach, dotarła również do Polski. Praktyka pokazuje, że grupa czytelników tekstów łatwych się powiększyła, ponieważ tak naprawdę wszyscy mogą ich w różnych sytuacjach potrzebować. Nawet najbardziej wprawiony czytelnik może natknąć się na niezwykle trudne teksty (np. specjalistyczne). Niemniej jednak dla części osób teksty łatwe do czytania i rozumienia są jedynym dostępnym źródłem informacji. Tak jest w przypadku, np.:

- wspomnianych już osób z problemami z uczeniem się (np. z powodu dysleksji),
- osób z trudnościami z koncentracją,
- osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Zasad tworzenia tekstów łatwych do czytania i rozumienia jest dość dużo.

Najważniejsze z nich to:

- używanie bardzo krótkich zdań,
- wzbogacanie tekstu ilustracjami – dodaje się je, aby ułatwić zrozumienie (rysunki, zdjęcia, piktogramy),
- umieszczanie ograniczonej ilości tekstu na stronie,
- niezwykle precyzyjne dobieranie słów i poruszanych tematów,
- stosowanie słów z życia codziennego,
- wyjaśnianie trudniejszych słów, jeśli konieczne jest ich wprowadzenie.

⁸ *Die Geschichte der Leichten Sprache*, <https://inklusive.online/ratgeber/geschichte-der-leichten-sprache/> (dostęp: 16 VI 2024).

Poniżej przykład uwypuklający różnicę pomiędzy tekstem napisanym językiem prostym a językiem łatwym do czytania i rozumienia (il. 2).

Tekst prosty:

– Jabłoń rosnąca w ogrodzie jest zielona i bardzo wysoka.

Tekst łatwy do czytania i rozumienia:

- W ogrodzie rośnie drzewo.
- Drzewo jest zielone.
- Drzewo jest bardzo wysokie.
- Rosną na nim jabłka.
- To drzewo nazywa się jabłoń⁹.

Przykładowe różnice między tekstami przygotowanymi prostym językiem a tekstami łatwymi do czytania i rozumienia:

Prosty język:

- Krótkie zdania, ale dozwolone są zdania podrzędne, najlepiej nie więcej niż jedno w zdaniu.
- Poziom trudności: B1–B2.
- Dozwolone są zaimki.
- Nie ma ilustracji wspierających zrozumienie tekstu.
- Nie są konieczne konsultacje z przyszłymi odbiorcami tekstu.

Tekst łatwy:

- Krótkie zdania, bez zdań podrzędnych.
- Poziom trudności: A1–A2.
- Unikanie zaimków.
- Dodanie ilustracji wspierających zrozumienie tekstu.
- Konieczne są konsultacje z potencjalnymi czytelnikami (np. z osobami z niepełnosprawnością intelektualną).
- Jedno zdanie w jednej linii.

W ramach projektu opracowaliśmy sześć przewodników w tekście łatwym do czytania i rozumienia, które przybliżają kolekcję prezentowaną na wystawie „Kolekcjonerstwo Potockich” (il. 3). Opisane zostały w nich zbiory eksponowane w poszczególnych salach:

- a) *Malarstwo* – przedstawienie wybranych, najważniejszych dzieł ze zbiorów malarstwa prezentowanych w Dawnej Bibliotece Potockich;
- b) *Pomniki i popiersia* – opisują metalowe zabytki o wymowie historyczno-patriotycznej zebrane w kolejnej sali, zwanej Gabinetem Historycznym;
- c) *Gabinet Rycin* – z tej publikacji czytelnicy dowiedzą się, jak powstaje grafika oraz jakie znaczenie mają poszczególne grafiki z cyklu Powstanie Listopadowe;
- d) *Wilanów dawniej i dziś* – publikacja przybliży tematykę trzeciego gabinetu o historii i ikonografii Wilanowa;

⁹ Piktogram jabłoni pochodzi ze strony: <https://arasaac.org/> (dostęp: 16 VI 2024).

Opowieści kolekcjonerskie – Malarstwo

a

O wystawie „Kolekcjonerstwo Potockich”
w tekście łatwym do czytania i rozumienia

Opowieści kolekcjonerskie – Pomniki i popiersia

b

O wystawie „Kolekcjonerstwo Potockich”
w tekście łatwym do czytania i rozumienia

Opowieści kolekcjonerskie – Gabinet Rycin

c

O wystawie „Kolekcjonerstwo Potockich”
w tekście łatwym do czytania i rozumienia

Opowieści kolekcjonerskie – Wilanów dawniej i dziś

d

O wystawie „Kolekcjonerstwo Potockich”
w tekście łatwym do czytania i rozumienia

Opowieści kolekcjonerskie – O dawnych naczyniach

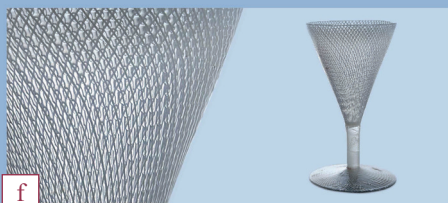

e

O wystawie „Kolekcjonerstwo Potockich”
w tekście łatwym do czytania i rozumienia

Opowieści kolekcjonerskie – Dawne szkło artystyczne

f

O wystawie „Kolekcjonerstwo Potockich”
w tekście łatwym do czytania i rozumienia

il. 3a–f

Przewodnik z serii
„O wystawie
Kolekcjonerstwo Potockich
w tekście łatwym do czytania
i rozumienia”

- e) *O dawnych naczyniach* – opis wybranych naczyń ceramicznych prezentowanych w sali z rzemiosłem artystycznym;
- f) *Dawne szkło artystyczne* – opis ciekawych obiektów szklanych prezentowanych również w sali z rzemiosłem artystycznym.

Wróćmy jeszcze do obrazu *Salvator Mundi* i tekstu przewodniego. Poniżej prezentujemy, jak wygląda jedna z propozycji opisanego dzieła w tekście łatwym do czytania i rozumienia. Zdania są bardzo krótkie. Przy każdym opisie znajdują się ilustracje. Trudne słowa zostały wyjaśnione i dodatkowo zaznaczone (kolorem lub **boldem**), dodatkowo – wersja w ramce (il. 4).¹⁰

10 *Opowieści kolekcjonerskie – Malarstwo* z serii o wystawie „Kolekcjonerstwo Potockich” w tekście łatwym do czytania i rozumienia, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, 2023. Przewodnik powstał jako element przedsięwzięcia grantowego pt. Usunięcie

Podróż do Włoch

Leonardiana na wystawie „Kolekcjonerstwo Potockich”

Na wystawie „Kolekcjonerstwo Potockich” jest kilka Leonardianów. Najbardziej znanym jest obraz „Zbawiciel świata”.

To **kopia**, czyli obraz namalowany na wzór innego obrazu.

Ten obraz jest namalowany na drewnie.
Jest na nim Jezus.
W lewej ręce trzyma szklaną kulę.
To symbol całego świata.
Prawą ręką robi gest krzyża – błogosławi ludzi.

Obraz „Salvator Mundi”

a

15 z 42

Podróż do Włoch

Jezus ma delikatne **rysy**, czyli kształt twarzy.

Jest spokojny.

W muzeum zatrzymaj się przed tym obrazem.

Popatrz na niego.

Czy twarz Jezusa jest jakby za mgłą?

Specjalnie jest tak namalowana.

Malarz łagodnie przeszedł z miejsc o jasnym kolorze do miejsc o ciemnym kolorze.

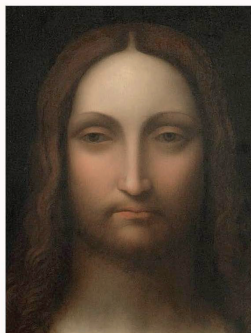
Taki sposób malowania nazywa się **sfumato**.

Sfumato to słowo z języka włoskiego.
Oznacza dym.

Po raz pierwszy namalował tak Leonardo da Vinci.

b

16 z 42

twarz Jezusa z obrazu

il. 4a–b

Opowieści kolekcjonerskie
– Malarstwo. Przewodnik
z serii „O wystawie
Kolekcjonerstwo Potockich
w tekście łatwym do czytania
i rozumienia”

Wprawdzie nazwa „teksty łatwe do czytania i rozumienia” sugeruje być może, że bardzo łatwo jest takie materiały opracować, jednak w praktyce jest to dość skomplikowane zadanie. Teksty takie nie mogą być infantylne, muszą być skonstruowane poprawnie merytorycznie i językowo, a przy tym łatwe do przeczytania i rozumienia, chociaż ich tematyka często jest skomplikowana. Nad tekstami łatwymi, szczególnie dotyczącymi tematów specjalistycznych, pracuje grupa osób. Oprócz autora są to:

barier komunikacyjnych na wystawie „Fascynacje kolekcjonerskie Potockich” celem poprawy dostępności w obszarze rozumienia i czucia realizowanego przez Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie w ramach projektu pt. „Kultura bez barier” finansowanego ze środków Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (POWER) 2014-2020 Działanie 4.3 Współpraca ponadnarodowa, realizowanego przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, w partnerstwie z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Fundacją Kultury bez Barier oraz Institut für Bildung und Kultur e.V.

- specjaliści z danej dziedziny,
- osoby z niepełnosprawnością intelektualną (jako konsultanci),
- redaktor językowy,
- odpowiednio przeszkolony grafik.

Całkiem nowym działaniem, wdrożonym w ramach projektu, był „Klub czytelników tekstów łatwych”. Do współpracy zaprosiliśmy grupę dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną, którzy są miłośnikami czytania. Podczas cyklu spotkań czytaliśmy materiały opracowane w tekście łatwym i poznawaliśmy ekspozycję. „Klub czytelników tekstów łatwych” pokazał, że istnieje grupa osób bardzo zainteresowana czytaniem i poznawaniem nowych miejsc i nowych obszarów, dlatego warto przygotowywać materiały w tekście łatwym.

Wspomagające i alternatywne sposoby komunikacji (AAC)

„Milczenie to tekst, który niezwykle łatwo jest błędnie zinterpretować”¹¹.

Aby zapobiec błędnej interpretacji i dać szansę na wyrażanie swoich potrzeb i myśli osobom, które z jakiegokolwiek przyczyny nie opanowały lub utraciły możliwość posługiwania się mową, wprowadzane są metody AAC.

„Wspomagające i Alternatywne Sposoby Komunikowania się (AAC)

to formy ekspresji, inne niż język mówiony, które mają na celu zwiększenie możliwości (wspomagające) i/lub skompensowanie (alternatywne) trudności komunikacyjnych i językowych osób z problemami w tym obszarze”¹².

Do komunikacji AAC wykorzystywane są różne systemy:

- graficzne (rysunki, piktogramy, litery, zdjęcia),
- motoryczne (znaki manualne, mimika, gesty).

Odbiorcami AAC jest szeroka grupa osób, w tym m.in. z:

- chorobami starczymi (Parkinson, Alzheimer, demencja),
- ASD (spektrum autyzmu),
- niepełnosprawnością intelektualną,
- niepełnosprawnością sprzężoną.

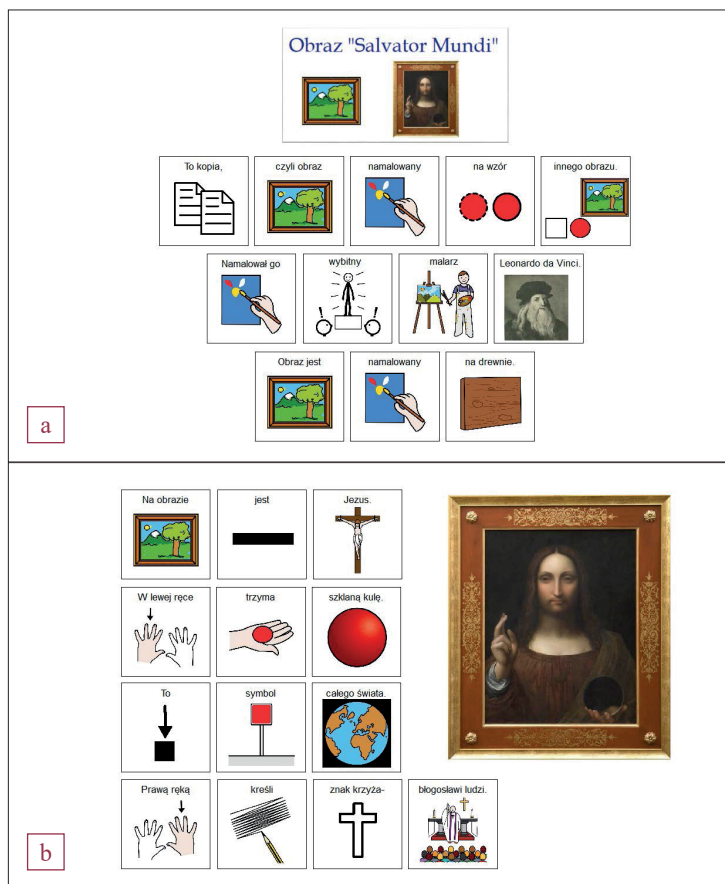
Dla osób z ograniczonymi możliwościami ruchowymi oraz trudnościami w używaniu języka mówionego piktogramy służą jako alternatywna forma komunikacji. Dzięki nim osoby te mogą komunikować się z najbliższym otoczeniem.

Jeśli nie występują przeszkody fizjologiczne albo neurologiczne, wówczas komunikacja wizualna z wykorzystaniem piktogramów może być pomocna w pojawianiu się mowy.

W przypadku osób starszych, które cierpią na zaburzenia funkcji poznawczych (np. z powodu afazji, choroby Alzheimera itp.), z powo-

¹¹ Cytaty Tuwima, Julian Tuwim, <https://polishgeno.com/cytaty/2020> (dostęp: 26 III 2023).

¹² <https://arasaac.org/aac/pl> (dostęp: VI 2024).

il. 5a–b

Karty zwiedzania po wystawie „Kolekcjonerstwo Potockich”

du których muszą korzystać ze wspomagających albo alternatywnych sposobów komunikacji, pomoce wizualne stosowane są czasowo lub na stałe.

Aby poprawić dostępność poznawczą i wspierać udział osób komunikujących się niewerbalnie w aktywnym życiu kulturalnym, dla gości indywidualnych przygotowaliśmy przewodniki w AAC po wystawie „Kolekcjonerstwo Potockich” oraz karty wizualne wykorzystywane do prowadzenia zajęć.

Na powyższych ilustracjach prezentujemy dwie przykładowe karty opracowane z wykorzystaniem piktogramów (il. 5)¹³.

13 Karty zwiedzania po wystawie „Kolekcjonerstwo Potockich”, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, 2023. Karty powstały jako element przedsięwzięcia grantowego pt. Usunięcie barier komunikacyjnych na wystawie „Fascynacje kolekcjonerskie Potockich” celem poprawy dostępności w obszarze rozumienia i czucia realizowanego przez Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie w ramach projektu pt. „Kultura bez barier” finansowanego ze środków Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (POWER) 2014-2020 Działanie 4.3 Współpraca ponadnarodowa, realizowanego przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, w partnerstwie z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Fundacją Kultury bez Barier oraz Institut für Bildung und Kultur e. V.

W ramach udostępniania informacji o wystawie nie zabrakło również tłumaczeń na polski język migowy. Język foniczny dla osób niesłyszących od urodzenia jest językiem obcym. Ich naturalnym językiem jest język migowy. Dla osób niesłyszących czy słabosłyszących informacje dźwiękowe są niedostępne albo dostępne w ograniczony sposób. Trudność sprawiają im również informacje pisane, szczególnie gdy język jest skomplikowany i barwny.

W przypadku komunikacji werbalnej dla osób niesłyszących pomocne mogą być teksty pisane prostym językiem oraz teksty łatwe do czytania i rozumienia. Natomiast najlepszym rozwiązaniem są informacje prezentowane w polskim języku migowym.

W ramach projektu przetłumaczyliśmy na polski język migowy:

- 30 artykułów o wybranych obiektach z wystawy „Kolekcjonerstwo Potockich”;
- pięć filmów z serii *Opowieści kolekcjonerskie*.

Audiodeskrypcje

Treści wizualne są niedostępne dla osób niewidomych i trudno dostępne dla słabowidzących. Muzeum wewnątrz, jakim jest Muzeum Pałacu w Wilanowie, to miejsce bardzo wizualne. Począwszy od widoku pałacu i ogrodów, poprzez wrażenia i informacje zawarte w aranżacjach poszczególnych wnętrz, po eksponaty prezentowane w różnych częściach pałacu. Widok tych wszystkich miejsc i obiektów to prawdziwa dawka informacji, dla wielu również – niecodziennych wrażeń i emocji. Dla osób, dla których treści wizualne są niedostępne, opracowywane są audiodeskrypcje oraz ich wersje tekstowe – deskrypcje.

W ramach projektu do wystawy „Kolekcjonerstwo Potockich” przygotowaliśmy:

- 20 audiodeskrypcji (sal ekspozycyjnych na wystawie „Kolekcjonerstwo Potockich” oraz wybranych obiektów);
- tyfloopisy (czyli opisy dźwiękowe prowadzące rękę) dla dwóch nowych obrazów dotykowych.

Ścieżka dotykowa

Audiodeskrypcja stała się już stałym elementem wystaw. Aby móc jeszcze lepiej poznać opisywany obiekt, warto uruchomić również inne zmysły, w tym zmysł dotyku. Dlatego też przez całą ekspozycję będzie przebiegać ścieżka dotykowa. Do dwóch obrazów dotykowych wykonanych w ramach niniejszego projektu dołączyły również repliki naczyń ceramicznych oraz model 3D biskwitu pt. *Owady*.

Proces powstania przezroczystych obrazów dotykowych to praca wieloetapowa:

il. 6

Wersja dotykowa obrazu
Salvator Mundi (Zbawca Świata)

ETAP I – płaskorzeźba w plastelinie

To najważniejszy etap – decydujemy wtedy o kompozycji, wysokości przedstawienia i sposobach obrazowania. Dużą rolę odgrywają konsultanci, którzy najpierw zapoznają się z opisem obrazów, a następnie pomagają dopracować sposób przedstawienia detali. Konsultantami są osoby z niepełnosprawnością wzroku, które mają doświadczenie w pracy nad adaptacją dotykowych wersji różnych dzieł sztuki. Najważniejszy jest jednak rzeźbiarz i to od jego umiejętności zależy efekt i czytelność dzieła.

ETAP II – odlew w gipsie

Nie wszystko da się wykonać w plastelinie. Precyzyjne zróżnicowanie faktur, wygładzenie skóry i dopracowanie fałd draperii wymaga twardszego materiału. Dlatego z plastelinowej płaskorzeźby zdejmujemy formę i robimy odlew gipsowy. Dopiero w tym materiale udoskonalamy detale i wykończenia. Tu także pomagają nam konsultanci. Oprócz wnoszenia merytorycznych wskazówek co do jakości i sposobu przedstawienia, wychwytyują oni również błędy i niedopracowania, które mogą uciec oku.

ETAP III – odlew w przezroczystej żywicy

Aby z białego gipsowego modelu powstał finalny produkt, sporządza się formę silikonową z płaszczem (zewnątrzną formą, która utrzymuje gumowatą silikon we właściwym kształcie). Następnie zdejmujemy i czyszczymy formę oraz zalewamy ją przezroczystą żywicą. Gdy ta zwiąże, robimy ostateczne retusze i najprecyzyjniejsze wykończenia. Wtedy też decydujemy, czy jakiś fragment ma być gładki jak szkło, czy delikatnie zmatowiony (il. 6). Bardzo wytrawnym odbiorcom pozwala to w pewien

sposób wyobrazić sobie układanie się światła w obrazie – partie zaciemnione są zmatowione, a świetliste gładkie. Co ciekawe, ten wybór daje wizualnie efekt podobny do negatywu fotograficznego. To najbardziej wymagający technologicznie proces. Surowiec, czyli przezroczysta poliuretanowa żywica odlewnicza, jest naprawdę drogi, a niedociągnięcia trudno później naprawić. Żywicę przed wylaniem trzeba odpowietrzyć w maszynie ciśnieniowej. W pomieszczeniu musi panować ściśle określona wilgotność i temperatura. W miejscach, gdzie może powstać bąbel powietrza, należy zrobić kanały odpowietrzające. To tylko niektóre elementy, na które trzeba uważać¹⁴.

Materiały video

O wystawie dla najmłodszych – pakiet filmów

Wideooprowadzanie po wystawie pt. *Opowieści kolekcjonerskie* przygotowaliśmy z myślą o najmłodszych gościach Muzeum. Ścieżka prowadzi ich przez kolejne sale i przybliża najważniejsze tematy. Przyglądamy się w niej również najciekawszym eksponatom. W ramach *Opowieści kolekcjonerskich* powstało pięć filmów:

- Kolekcja,
- Malarstwo,
- Ceramika,
- Wilanów dawniej i dziś,
- Pomniki i medaliony.

Podsumowanie

Opisany powyżej projekt był odpowiedzią na potrzeby instytucji w zakresie wypracowania standardu dostępnej komunikacji, aby wszyscy zainteresowani mogli jak najbardziej samodzielnie i na równych prawach z innymi uczestniczyć w wydarzeniach kulturalnych organizowanych w Muzeum. Konieczność udostępniania treści wystaw i oferty kulturalnej wynika nie tylko z wewnętrznej potrzeby instytucji i potrzeb naszych gości, ale również z przepisów prawnych¹⁵.

Dzięki wdrożeniu zaplanowanych rozwiązań dostęp do informacji zyskały osoby, dla których język polski nie jest zrozumiały na poziomie bardzo zaawansowanym. Mogą nas odwiedzać i na swój sposób poznawać Muzeum Pałacu w Wilanowie. Mamy nadzieję, że nasi goście chętnie skorzystają z takiej możliwości i dzięki temu przeżyją tu ciekawą przygodę, zdobędą nowe doświadczenia, wiedzę czy też po prostu miło spędzą czas.

14 *Jak powstają obrazy dotykowe*, Firma PROPSY (Opis opracowany przez wykonawcę obrazów dotykowych, firmę Propsy, przekazany w ramach projektu), 2023.

15 *Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych; Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami.*

Prace zrealizowano w ramach projektu „Kultura bez barier” finansowanego ze środków Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (POWER) 2014–2020, Działanie 4.3 *Współpraca ponadnarodowa*, realizowanego przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, w partnerstwie z Ministerstwem Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu, Fundacją Kultury bez Barier oraz Institut für Bildung und Kultur e.V.

BIBLIOGRAFIA

Gajda S., *Jak się porozumiewamy?*, w: *Logopedia. Pytania i odpowiedzi*, red. T. Gałkowski, G. Jastrzębowska, Opole 1999.

Jak powstają obrazy dotykowe, Firma PROPSY, 2023.

Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych (Dz. U. 2019 poz. 848).

Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz. U. 2019 poz. 1696).

Źródła internetowe:

10 zasad prostego języka, dobratresc.com/2022/10/19/prosty-jezyk-zasady/

Aplikacja Logios, logios.dev/ (dostęp: 16 VI 2024).

Aragońskie Centrum Komunikacji Wspomagającej i Alternatywnej, arasaac.org/ (dostęp: 16 VI 2024).

Die Geschichte der Leichten Sprache, inklusiveonline.at/ratgeber/ (dostęp: 16 VI 2024).

Folga-Januszewska D., *Tajemniczy wizerunek „Chrystusa Zbawiciela” (Salvator Mundi) z kolekcji Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie*, wilanow-palac.pl/exhibition_leonardiana_w_kolekcje_polskie_w_2020_roku.html (dostęp: 29 XI 2018).

In Corpore Centrum Diagnostyki i Terapii, *Komunikacja wspomagająca i alternatywna AAC*, centrumincorpore.pl/oferta/nowoczesne-terapie/69-komunikacja-wspomagajaca-i-alternatywna-aac (dostęp: 16 VI 2024).

Kolekcjonerstwo Potockich, wilanow-palac.pl/kolekcjonerstwo_potockich.html (9 XI 2021).

Piekot T., *Magia i nieporozumienie, czyli FOG, Mgła i DART*, logios.dev/blog/magia-i-nieporozumienie/ (22 XI 2020).

Portal Funduszy Europejskich, *Prosty język na wesoło*, funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/promocja/prosto-o-funduszach-europejskich-1/prosty-jezyk-na-wesolo/ (dostęp: 16 VI 2024).

Warszawska Akademia Dostępności, *O komunikacji alternatywnej i wspierającej*, youtube.com/watch?v=HtdSvr5kSrA (dostęp: 16 VI 2024).

SPIS ILUSTRACJI

- s. 535 *Zbawca Świata (Salvator Mundi)*, Cesare da Sesto (?), Bernardino Luini, właśc. Bernardino de Scapis (?), Giovanni Antonio Boltraffio (?), inny malarz związany z pracownią Leonarda da Vinci w Mediolanie (?), Wil. 1016, po 1513 r., olej, 65,5 x 51,0 cm, fot. Agnieszka Indyk, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie

- s. 540 Piktogram jabłoni: <https://arasaac.org/> (CC BY-NC-SA)
- s. 542 Przewodniki z serii o wystawie „Kolekcjonerstwo Potockich” w tekście łatwym do czytania i rozumienia, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, 2023. Przewodniki powstały jako element przedsięwzięcia grantowego pt. Usunięcie barier komunikacyjnych na wystawie „Fascynacje kolekcjonerskie Potockich” celem poprawy dostępności w obszarze rozumienia i czucia realizowanego przez Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie w ramach projektu pt. „Kultura bez barier” finansowanego ze środków Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (POWER) 2014-2020. Działanie 4.3: Współpraca ponadnarodowa, realizowanego przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, w partnerstwie z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Fundacją Kultury bez Barier oraz Institut für Bildung und Kultur e.V
- s. 543 *Opowieści kolekcjonerskie – Malarstwo* z serii o wystawie „Kolekcjonerstwo Potockich” w tekście łatwym do czytania i rozumienia, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, 2023. Przewodnik powstał jako element przedsięwzięcia grantowego pt. Usunięcie barier komunikacyjnych na wystawie „Fascynacje kolekcjonerskie Potockich” celem poprawy dostępności w obszarze rozumienia i czucia realizowanego przez Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie w ramach projektu pt. „Kultura bez barier” finansowanego ze środków Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (POWER) 2014-2020 Działanie 4.3 Współpraca ponadnarodowa, realizowanego przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, w partnerstwie z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Fundacją Kultury bez Barier oraz Institut für Bildung und Kultur e.V
- s. 545 Karty zwiedzania po wystawie „Kolekcjonerstwo Potockich”, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, 2023. Karty powstały jako element przedsięwzięcia grantowego pt. Usunięcie barier komunikacyjnych na wystawie „Fascynacje kolekcjonerskie Potockich” celem poprawy dostępności w obszarze rozumienia i czucia realizowanego przez Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie w ramach projektu pt. „Kultura bez barier” finansowanego ze środków Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (POWER) 2014-2020 Działanie 4.3 Współpraca ponadnarodowa, realizowanego przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, w partnerstwie z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Fundacją Kultury bez Barier oraz Institut für Bildung und Kultur e.V
- s. 547 Wersja dotykowa obrazu *Salvator Mundi (Zbawca Świata)*, fot. Ewa Behrens-Nowakowska, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, 2023

Koordynatorka ds. dostępności w Muzeum Pałacu w Wilanowie. Wykształcenie wyższe filologiczne, studia podyplomowe „Edukacja integracyjna i włączająca” na Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, studia podyplomowe w zakresie redakcji językowej tekstów na UW, liczne kursy na temat specyfiki pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami; autorka dwóch przewodników w tekście łatwym do czytania i rozumienia; współautorka wyróżnionej innowacji społecznej „Kultura w tekście łatwym – wzorce dla instytucji”.

Opracowanie wykonano w ramach prac statutowych Muzeum.

Kontakt: mwalewska@muzeum-wilanow.pl

